

ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙ

Τριμηνιαία Επιστημονική Έκδοση της Άνωτ. Βιομηχανικής Σχολής Πειραιώς

ΕΤΟΣ 1985

ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1985

ΛΕΞ.

ΑΡΙΘΜ.

3-4

ΤΟΜΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*

Του ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΝΤΩΝΑΚΗ
University of York, U. K.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το άρθρο αυτό αποτελεί μια προσπάθεια καθορισμού των βασικών προσδιοριστικών παραγόντων των αμυντικών δαπανών στην Ελλάδα. Οι αμυντικές δαπάνες, σαν συστατικό στοιχείο των δημόσιων δαπανών, έχουν αγνοηθεί από τους οικονομολόγους (βλ. Pryor (1968) και Smith (1977)), που συνήθως τις θεωρούν σαν εξωγενή παράγοντα. Ωστόσο, είναι γενικά αποδεκτό, ότι ο παράγοντας αυτός παίζει ουσιαστικό ρόλο στον προσδιορισμό των τιμών ισορροπίας των βασικών πραγματικών και χρηματικών μεγεθών κάθε βραχυχρόνιου οικονομικού υποδείγματος (Κεϋνσιανής ή Μονεταριστικής προέλευσης).

Το τεράστιο μέγεθος των αμυντικών δαπανών στην Ελλάδα, όπως εκφράζεται είτε σαν απόλυτο μέγεθος είτε σαν σχετικό (ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος), και ο ρόλος που τους έχει αποδοθεί σαν ανασταλτικού παράγοντα στη διαδικασία ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας, καθιστά επιτακτική τη μελέτη τους σε οικονομετρική βάση. Μια τέτοια πρώτη προσέγγιση θα προσπαθήσουμε να δώσουμε, καθιστώντας σαφή την ανάγκη για «ενδο-

* Ευχαριστίες εκφράζονται στον Δρα Κ. Hartley (York) που καθοδήγησε τη μελέτη, στον καθηγητή J. Hutton (York-The Economic Journal) που παρακολούθησε τα εμπειρικά αποτελέσματα και στον Δρα Θ. Χυτήρη (York) που διάβασε και σχολίασε το τελικό χειρόγραφο. Η ευθύνη για τυχόν λάθη ή παραλείψεις βαρύνει, αποκλειστικά, τον συγγραφέα.

γενοποίηση» των αμυντικών δαπανών στα πλαίσια ενός περισσότερο ρεαλιστικού οικονομικού υποδείγματος.

Στο δεύτερο τμήμα παρουσιάζουμε μία σύντομη ανασκόπηση της διαχρονικής εξέλιξης των αμυντικών δαπανών στην Ελλάδα, τη μεταπολεμική περίοδο. Η ανάλυση εδώ αφορά τόσο απόλυτα όσο και σχετικά μεγέθη.

Στο τρίτο τμήμα αναλύουμε τις κύριες θεωρίες αμυντικών δαπανών, που έχουν κατά καιρούς αναπτυχθεί στη βιβλιογραφία. Εξετάζουμε πως οι αμυντικές δαπάνες ερμηνεύονται από την παραδοσιακή Οικονομική θεωρία, από την Οικονομική θεωρία της Πολιτικής και από τη Μαρξιστική Κριτική του Καπιταλισμού. Η παραδοσιακή θεωρία, προσφέροντας μια γενικότερη προσέγγιση στο θέμα, επιλέγεται για οικονομετρικό έλεγχο με στοιχεία από την ελληνική πραγματικότητα.

Στο τέταρτο τμήμα παρουσιάζεται η οικονομετρική ανάλυση. Η προσπάθεια συγκεντρώνεται στην εξεύρεση στατιστικά σημαντικών ερμηνευτικών μεταβλητών των αμυντικών δαπανών, και στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Στο πέμπτο τμήμα αναλύουμε την αρχή του Αποτελέσματος Εκτοπίσματος (Displacement Effect), και ελέγχουμε οικονομετρικά την υπόθεση ότι οι αμυντικές δαπάνες στην Ελλάδα ακολουθούν το διαχρονικό πρότυπο που υπαγορεύεται από την αρχή αυτή.

Στο έκτο τμήμα παρουσιάζουμε συνοπτικά τα συμπεράσματα της μελέτης και διατυπώνουμε ορισμένες προτάσεις πολιτικής.

2. ΑΝΑΣΚΟΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο Πίνακας 1 και τα διαγράμματα 1, 2 και 3 παρουσιάζουν τη διαχρονική εξέλιξη των αμυντικών δαπανών (ΑΔ) στην Ελλάδα, τόσο σε απόλυτο μέγεθος - σε τρέχουσες και σταθερές τιμές (Δ.1) - όσο και σε ποσοστό του ΑΕΠ (Δ.2) και των τρεχουσών Δημόσιων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες (Δ.3). Μία προσεκτική παρατήρηση τους επαρκεί για να μας δώσει μία πρώτη ιδέα σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες των αμυντικών δαπανών. Οι τέσσερις χρονολογικές σειρές καλύπτουν την περίοδο 1958 - 1980. Το 1956 (που δεν περιλαμβάνεται στα διαγράμματα) αποτελεί το ανώτατο σημείο του προηγούμενου κύκλου των ΑΔ σε ποσοστό του ΑΕΠ, και αυτό εξηγείται από τα γεγονότα του

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

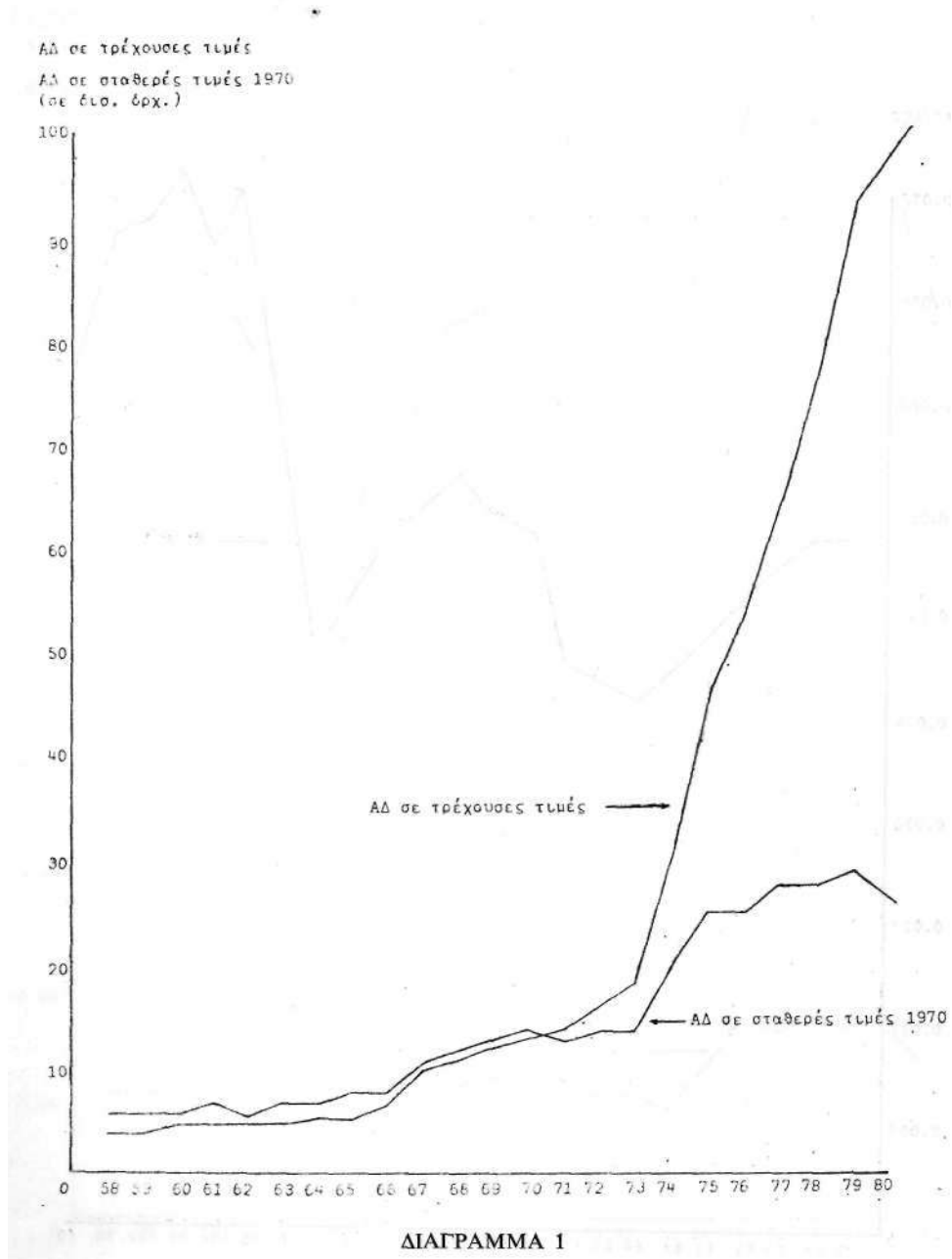
ΕΤΟΣ	ΑΔ σε τρέχουσες τιμές (σε εκατομ. δραχ.)	ΑΔ σε σταθερές τιμές 1970 (σε εκατομ. δραχ.)	ΑΔ σε ποσοστό του ΑΕΠ	ΑΔ σε ποσοστό των τρεχουσών δημόσιων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες
1958	4 285	6138.2	0.0503	0.4019
1959	4 465	6391.3	0.0503	0.3921
1960	4 672	6444.0	0.0490	0.3796
1961	4 887	6658.4	0.0455	0.3650
1962	4 974	6462.1	0.0438	0.3406
1963	5 163	6636.4	0.0408	0.3259
1964	5 546	6827.0	0.0390	0.3012
1965	6 433	7598.8	0.0398	0.3052
1966	7 281	8194.0	0.0407	0.3082
1967	9 836	10756.1	0.0510	0.3496
1968	10 834	11642.5	0.0521	0.3584
1969	12 524	13029.8	0.0535	0.3675
1970	13 836	13836.0	0.0525	0.3665
1971	14 893	14427.9	0.0504	0.3600
1972	16 703	15358.8	0.0491	0.3635
1973	19 385	14892.3	0.0439	0.3502
1974	31 796	19916.4	0.0599	0.4072
1975	45 422	25628.7	0.0741	0.4452
1976	52 357	25634.7	0.0694	0.4211
1977	65 808	28700.2	0.0752	0.4277
1978	76 106	29356.1	0.0725	0.4110
1979	91 510	29808.7	0.0710	0.3917
1980	100 000	27098.4	0.0633	0.3577

Πηγή : Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος 1958-75, Νο 23
 Προσωρινοί Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος 1982
 UN Statistical Yearbook, 1958 - 80.

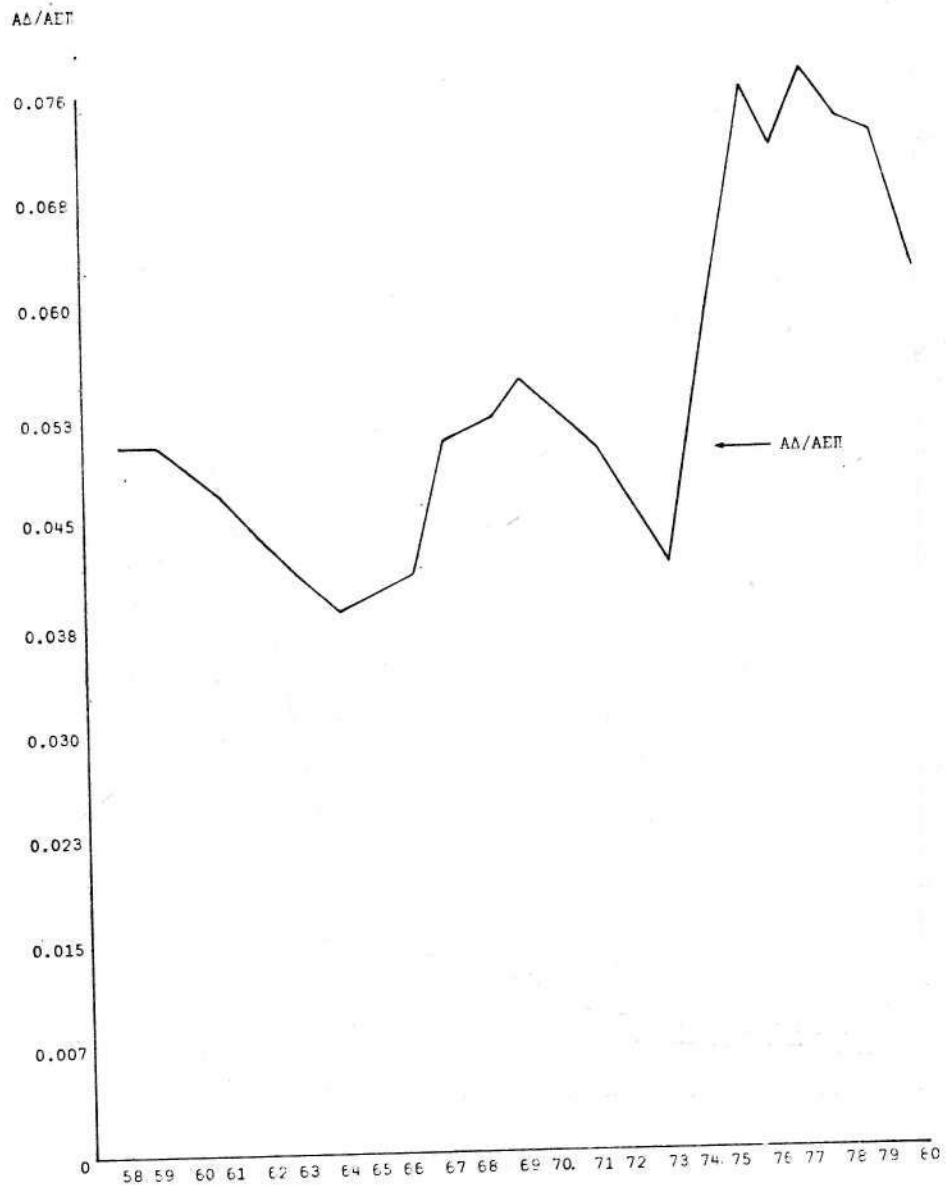
Κυπριακού που είχαν μεσολαβήσει στα μέσα της δεκαετίας του '50 και κυρίως από την κήρυξη της νήσου σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης από την αγγλική διοίκηση στις 26 Νοεμβρίου του 1955.

Σε σταθερές και τρέχουσες τιμές, τα επίπεδα των ΑΔ δεν παρουσιάζουν ουσιώδεις διαφορές μέχρι το 1972, αντανακλώντας το χαμηλό ποσοστό πληθωρισμού τις τρεις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Οι διαφορές γίνονται αισθητές από το 1973 και μετά λόγω του καλπάζοντος πληθωρισμού που ακολούθησε και για τον οποίο, ως ένα βαθμό, ευθύνονται και οι αμυντικές δαπάνες. Το Δ.1 δείχνει καθαρά την επιταχυνόμενη αύξηση των αμυντικών δαπανών τις περιόδους 1967-73 και 1974-80 (σε σταθερές τιμές οι ΑΔ παρουσιάζουν σχετική σταθερότητα τις περιόδους 1970-73, 1975-76 και 1977 -78). Η εξήγηση για την πρώτη περίοδο βρίσκεται στη φιλική προς τα συμφέροντα της Ατλαντικής συμμαχίας στάση της δικτατορίας, που δεχόταν ολοένα αυξανόμενα οικονομικά βάρη για τη διατήρηση της ισορροπίας στη νοτιοανατολική πτέρυγα της συμμαχίας. Τα χρόνια που ακολούθησαν, η εκρηκτική αύξηση των ΑΔ οφείλεται, βέβαια, στα γεγονότα του Κυπριακού, στην εξ Ανατολών αυξανόμενη απειλή (Αιγαίο), και στην ανάγκη για συνεχή παρακολούθηση των τεχνολογικών εξελίξεων στην παραγωγή των συμβατικών όπλων. Για το 1974 ξεχωριστά, η μεγάλη αύξηση των ΑΔ αποδίδεται κυρίως στην επιστράτευση, λόγω του ότι μετά την εισβολή στην Κύπρο, δεν υπήρχε χρονικό περιθώριο για παραγωγή και προμήθεια νέων όπλων. Στα διαγράμματα 2 και 3, η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνεται με μία ξαφνική και σημαντική αύξηση των ΑΔ σε ποσοστό του ΑΕΠ και των τρεχουσών Δημόσιων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες (ΤΔΔΑ&Υ). Ωστόσο από το 1978, οι δαπάνες μειώνονται, τόσο σε σταθερές τιμές όσο και σε ποσοστό του ΑΕΠ και των ΤΔΔΑ&Υ, αντανακλώντας τις συνθήκες σταθερότητας που επικράτησαν από τη μη επιδείνωση του Κυπριακού και την έναρξη του ελληνο-τουρκικού διαλόγου. Είναι αξιοπρόσεκτη η ομοιότητα της διαχρονικής εξέλιξης των ΑΔ σε ποσοστό τόσο του ΑΕΠ, όσο και των ΤΔΔΑ&Υ, που οφείλεται στην υψηλή συσχέτιση των δύο αυτών μεταβλητών (ο συντελεστής συσχέτισης μεταξύ ΑΕΠ και ΤΔΔΑ&Υ βρέθηκε ίσος με 0.9799).

Η εξέλιξη όμως αυτή των αμυντικών δαπανών δεν ερμηνεύεται μόνο από τους λεγόμενους «στρατηγικούς παράγοντες» (ύπαρξη ή απειλή πολέμου), που εμφανίστηκαν τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Ερμηνεύεται και από την αναπτυξιακή πορεία που ακολούθησε η ελληνική οικονομία τη μεταπολεμική περίοδο, με μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της τάξης του 6.2 % μεταξύ των ετών 1950 - 75 και στον σχεδόν πενταπλασιασμό του το τελευταίο έτος της περιόδου. Το δε κατά κεφαλή Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (που για λόγους που αναφέρονται παρακάτω, αποτελεί καταλα-

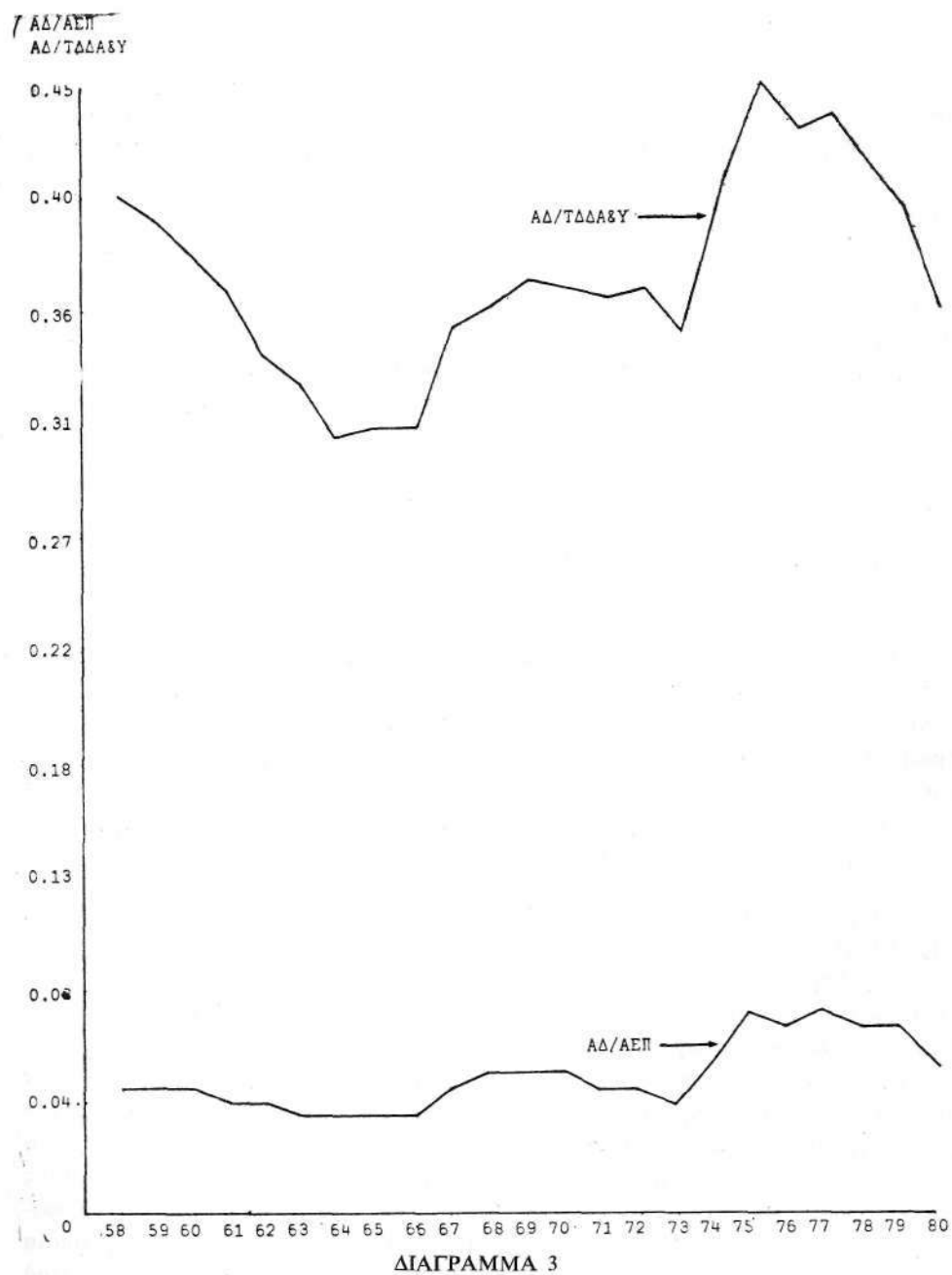

Αμυντικές δαπάνες σε τρέχουσες τιμές
 Αμυντικές δαπάνες σε σταθερές τιμές 1970

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Αμυντικές δαπάνες σε ποσοστό του
Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος

Αμυντικές δαπάνες σε ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος
 Αμυντικές δαπάνες σε ποσοστό των Τρεχουσών Δημόσιων Δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες.

ληλότερο προσδιοριστικό παράγοντα των ΑΔ) αυξήθηκε την περίοδο αυτή κατά 5.5 % και τετραπλασιάστηκε το 1975. Η μείωση των αμυντικών δαπανών, τόσο σε σταθερές τιμές όσο και σε ποσοστό του ΑΕΠ και των ΤΔΔΑ&Υ που παρατηρήθηκε από το 1978-79 οφείλεται, μερικά, στη βαθμιαία επιβράδυνση που παρουσίασε ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας την περίοδο εκείνη, που εξελίχθηκε σε απόλυτη κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας το 1981.

Επιπρόσθετα, τις δεκαετίες που πέρασαν, σημειώθηκαν ραγδαίες εξελίξεις στην τεχνολογία παραγωγής συμβατικών όπλων που είχαν σαν αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας και του ανά μονάδα κόστους παραγωγής, καθώς επίσης και μεταβολή των δυνατοτήτων υποκατάστασης των συντελεστών παραγωγής. Είναι επόμενο, λοιπόν, να περιμένουμε μια θετική συσχέτιση αμυντικών δαπανών και τεχνολογίας.

3. ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ

Η Οικονομική των Αμυντικών δαπανών βρίσκεται σε αρχικό στάδιο. Αυτό οφείλεται, αφ' ενός μεν στην παντελή έλλειψη ενδιαφέροντος από μέρους των οικονομολόγων, που θεωρούν τις αμυντικές δαπάνες σαν εξωγενή μεταβλητή, προσδιοριζόμενη από πολιτικούς παράγοντες και τη διεθνή συγκυρία, αφ' ετέρου δε στην ιδιαιτερότητα που χαρακτηρίζει αυτή τη μεταβλητή, τοποθετώντας τη μελέτη της στο διαχωριστικό όριο της Οικονομικής και της Πολιτικής Επιστήμης.

Τρεις είναι οι βασικές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για την ερμηνεία της ύπαρξης και διαχρονικής εξέλιξης των ΑΔ. Η πρώτη αναπτύχθηκε στα πλαίσια της παραδοσιακής οικονομικής θεωρίας. Σύμφωνα με αυτή, οι αμυντικές δαπάνες σαν οικονομική μεταβλητή, μπορούν να αναλυθούν στα πλαίσια ενός κλασικού προβλήματος αριστοποίησης υπό περιορισμούς σε συνθήκες αβεβαιότητας. Κάθε τέτοιο πρόβλημα χαρακτηρίζεται από στόχους και μέσα. Στην προκειμένη περίπτωση, οι αντικειμενικοί στόχοι της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης είναι η παροχή ορισμένων δημόσιων αγαθών όπως η προστασία, η ασφάλεια, η ειρήνη ή η πρόληψη πολέμου. Τα μέσα που παρέχουν αυτούς τους στόχους είναι οι αμυντικές δαπάνες. Η μεταβλητή αυτή εσφαλμένα θεωρείται στοιχείο δημόσιας κατανάλωσης. Είναι σαφές ότι, στην έκταση στην οποία τα αμυντικά αγαθά που αγοράζει η κυβέρνηση καταναλώνονται επί μια σειρά ετών (π.χ. κεφαλαιουχικός και μηχανολογικός εξοπλισμός των ενόπλων δυνά-

μεων). οι δαπάνες για την απόκτηση τους αποτελούν δαπάνες δημόσιας επένδυσης, και σαν τέτοιες θα πρέπει να αναλύονται. *

Η παρουσία οικονομικών περιορισμών υπό τη μορφή του ΑΕΠ και του Ισοζυγίου Πληρωμών είναι δεδομένη. Δεδομένο είναι και το περιβάλλον ατελούς πληροφόρησης (αβεβαιότητας), στο οποίο καλείται η κυβέρνηση να αποφασίσει το ύψος των αμυντικών της δαπανών. Αβεβαιότητα υπάρχει ως προς τη μελλοντική κατάσταση της οικονομίας, τις μελλοντικές κυβερνήσεις και τις σχετικές προτιμήσεις τους μεταξύ πολιτικών και αμυντικών δαπανών, και ως προς τη συμπεριφορά και τις αντιδράσεις των συμμάχων και αντιπάλων χωρών. Οι μεταβολές της τεχνολογίας αυξάνουν την αβεβαιότητα από το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να προβλέπουν τις τεχνολογικές εξελίξεις, κυρίως των δυνητικών αντιπάλων.

Η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση επομένως, καλείται να λύσει το πρόβλημα της διαχρονικής μεγιστοποίησης της προστασίας της χώρας που είναι συνάρτηση των αμυντικών δαπανών, υπό περιορισμούς που υπαγορεύονται από τρέχοντα ή/και προηγούμενα επίπεδα του ΑΕΠ (ή του κατά κεφαλή ΑΕΠ), του Ισοζυγίου Πληρωμών και των αμυντικών δαπανών συμμάχων και αντιπάλων. Το πρόβλημα περιπλέκεται από την παρουσία αβεβαιότητας για τις μελλοντικές συνθήκες της οικονομίας και της διεθνούς τεχνολογίας. Η λύση του προβλήματος δίνει μια συνάρτηση, σύμφωνα με την οποία οι τρέχουσες αμυντικές δαπάνες εξαρτώνται από ένα σύνολο οικονομικών, στρατηγικών και πολιτικών μεταβλητών. Οι οικονομικές μεταβλητές είναι το επίπεδο του ΑΕΠ, του Ισοζυγίου Πληρωμών και των υποκατάστατων δημοσίων δαπανών. Στρατηγικές μεταβλητές είναι αυτές που εκφράζουν την ύπαρξη ή απειλή πολέμου και πολιτικές είναι τα επίπεδα των αμυντικών δαπανών των συμμάχων και αντιπάλων χωρών. Μερικοί συγγραφείς θεωρούν την πολιτική απόχρωση των κυβερνήσεων σαν πολιτική μεταβλητή (βλ. Hartley (1978, 1981)). Δεν συμεριζόμαστε αυτή την άποψη, δεδομένου ότι κυβερνήσεις προσκείμενες και στους δύο συνασπισμούς πραγματοποιούν αμυντικές δαπάνες. Οι στατιστικές δείχνουν ότι το ποσοστό των ΑΔ στο ΑΕΠ μεταβάλλεται ανάλογα με το χρόνο και όχι με την πολιτική απόχρωση των κυβερνήσεων. Επιπρόσθετα, μία τέτοια μεταβλητή δεν θα μπορούσε να είναι σημαντική για την ελληνική πραγματικότητα, δεδομένου ότι οι κυβερνήσεις της μεταπολεμικής περιόδου ήταν στο σύνολο τους συντηρητικής απόχρωσης.

* Ωστόσο, οι δαπάνες για τη συντήρηση του έμφυχου υλικού είναι δαπάνες δημόσιας κατανάλωσης.

Σε συναρτησιακή μορφή, η θεωρία εκφράζεται ως εξής :

$$D = f (Y,B,S,W,T) \quad (1)$$

όπου D = επίπεδο αμυντικών δαπανών
 Y = επίπεδο ΑΕΠ (ή Y/P = κατά κεφαλή ΑΕΠ)
 B = πλεόνασμα ή έλλειμα Ισοζυγίου Πληρωμών
 S = δημόσιες δαπάνες που θεωρούνται υποκατάστατες των ΑΔ
 W = ψευδομεταβλητή που εκφράζει την ύπαρξη ή απειλή πολέμου, και
 T = χρονική περίοδος.

Η μεταβλητή «χρόνος» δημιουργεί προβλήματα ερμηνείας των αποτελεσμάτων, γιατί εκφράζει τις μακροχρόνιες τάσεις της οικονομίας και την ανάπτυξη της τεχνολογίας στην παραγωγή όπλων.

Η δεύτερη θεωρία συμπεριφοράς των αμυντικών δαπανών αναπτύχθηκε στα πλαίσια της Οικονομικής της Πολιτικής και των Γραφειοκρατιών (Economies of Politics and Bureaucracies). Μία οικονομική θεωρία που περιλαμβάνει τα πολιτικά κόμματα και τη γραφειοκρατία (δηλ. την πολιτική αγορά), μπορεί να εφαρμοστεί στην ανάλυση της συμπεριφοράς των ΑΔ και του στρατιωτικού - βιομηχανικού συμπλέγματος (Military-Industrial complex). Όταν οι προτιμήσεις των ψηφοφόρων είναι διάφορες και αβέβαιες, όπως στην περίπτωση των αμυντικών δαπανών, οι κυβερνήσεις που προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τον αριθμό των ψήφων είναι φυσικό να επηρεάζονται από τις προτιμήσεις και τα συμφέροντα των παραγωγών αμυντικών αγαθών (Producer interest groups). Ο λόγος είναι ότι, οι πολίτες που είναι πληρέστερα ενημερωμένοι για τις συνθήκες στην αγορά όπλων είναι ακριβώς εκείνοι που το εισόδημα τους επηρεάζεται άμεσα από τις εξελίξεις στην αγορά αυτή. Η επιρροή των παραγωγών όπλων συμπληρώνεται από τους στόχους του Υπουργείου Άμυνας, που θεωρείται ένας οργανισμός που προσπαθεί να μεγιστοποιήσει τον προϋπολογισμό του. Για την υλοποίηση του στόχου του, το υπουργείο μπορεί να υποεκτιμήσει το κόστος, να υπερεκτιμήσει τη ζήτηση και να καταρτίσει προγράμματα ελκυστικά σε κυβερνήσεις «ευαίσθητες» στους ψήφους. Η θεωρία αυτή εκφράζεται ως εξής :

$$V = V(D) \quad (2)$$

ή

$$V = V(D/Y) \quad (3)$$

όπου V = αριθμός των ψήφων του κυβερνώντος κόμματος, και
 D/Y = $\Delta\Delta$ σε ποσοστό ΑΕΠ.

Είναι φανερό ότι η θεωρία βρίσκεται σε αρχικό στάδιο και «οι διάφορες ιδέες πρέπει να διευκρινιστούν και να ελεγχθούν εμπειρικά» (Hartley (1977), Κεφ. 3).

Η τρίτη θεωρία αναπτύχθηκε στα πλαίσια της Μαρξιστικής σκέψης. Σύμφωνα με αυτή, οι αμυντικές δαπάνες είναι αναγκαίες για τη διατήρηση του Καπιταλισμού σαν βιώσιμου διεθνούς οικονομικού συστήματος. Η συνεχής συσσώρευση και συγκέντρωση σταθερού κεφαλαίου*, αποτελεί τον αντικειμενικό σκοπό των καπιταλιστών για τη μεγιστοποίηση του απόλυτου ύψους της υπεραξίας. Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας που συντελείται μ' αυτόν τον τρόπο, έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση του μεγέθους του Εφεδρικού Βιομηχανικού στρατού και την επακόλουθη αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου (που εκφράζει τη σχέση σταθερού και μεταβλητού κεφαλαίου). Η οργανική σύνθεση του κεφαλαίου όμως συσχετίζεται αρνητικά με το μέσο ποσοστό κέρδους στην οικονομία, και έτσι ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής είναι καταδικασμένος, μακροχρόνια, σε κατάρρευση. Οι καπιταλιστές βρίσκονται παγιδευμένοι ανάμεσα στην ανάγκη να αυξάνουν συνέχεια τον κεφαλαιουχικό τους εξοπλισμό και στην αναπόφευκτη μείωση της αγοραστικής δύναμης των εργατών. Το αποτέλεσμα εκφράζεται, αφ' ενός μεν σαν υποκατανάλωση, αφ' ετέρου δε σαν αύξηση της παραγωγικής δυναμικότητας της οικονομίας που όμως δεν μπορεί παρά να υποαπασχολείται. Οι αμυντικές δαπάνες έρχονται να καλύψουν το κενό και να διατηρήσουν τον καπιταλισμό.

Οι θεωρίες αμυντικών δαπανών που αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα, δεν προσφέρονται όλες για εμπειρικό έλεγχο. Η Μαρξιστική θεωρία, για παράδειγμα, μπορεί να ερμηνεύει θεωρητικά την ύπαρξη και, ως ένα βαθμό, τη διαχρονική εξέλιξη των $\Delta\Delta$, δεν παραθέτει όμως ένα σύνολο σαφώς καθορισμένων ερμηνευτικών μεταβλητών. Το σημαντικότερο, ωστόσο, είναι ότι αναπτύσσεται μέσα στα πλαίσια των παραγωγικών δυνάμεων και σχέσεων που χαρακτηρίζουν τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, αδυνατώντας έτσι να ερμηνεύσει τη συνεχή και αυξανόμενη δαπάνη για αμυντικά αγαθά από τις χώρες του Ανατολικού συνασπισμού. Εφ' όσον η Μαρξιστική σκέψη δεν προσφέρει μία λειτουργική και

* Χρησιμοποιούμε εδώ τη Μαρξιστική ορολογία.

γενική θεωρία* αμυντικών δαπανών, δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εμπειρικής έρευνας.

Από την άλλη μεριά, δεν θεωρούμε την Πολιτική θεωρία σαν μία κατ' εξοχήν θεωρία προσδιορισμού των ερμηνευτικών παραγόντων των ΑΔ. Μολονότι έχει ελεγχθεί με επιτυχία (βλ. Hartley (1978)), δεν μπορεί να ικανοποιήσει τους οικονομολόγους. Είναι περισσότερο μία προσέγγιση που καταλήγει στο εύλογο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των ψήφων που απολαμβάνει ένα κόμμα είναι συνάρτηση της απόδοσης του την περίοδο που ήταν υπεύθυνο για τη διακυβέρνηση της χώρας, και ένα συστατικό στοιχείο της απόδοσης είναι οι αμυντικές δαπάνες (δεν είναι, ωστόσο, αναμφίβολη η θετική συσχέτιση ΑΔ και ψήφων. Προτίμηση της πλειοψηφίας για ειρηνικά αγαθά θα δημιουργούσε αρνητική συσχέτιση).

Αποφασίσαμε, λοιπόν, να επιλέξουμε την παραδοσιακή οικονομική θεωρία των ΑΔ για οικονομετρική ανάλυση, κυρίως για τρεις λόγους: Πρώτον, είναι θεωρία με γενικά αποδεκτό μικροοικονομικό αναλυτικό υπόβαθρο (πρόβλημα διαχρονικής μεγιστοποίησης υπό περιορισμούς). Δεύτερον, ξεφεύγει από τη μυωπική μεθοδολογία των οικονομολόγων, που θέλουν τα οικονομικά φαινόμενα να προσδιορίζονται από οικονομικούς παράγοντες και μόνο, και τρίτον, έχει ελεγχθεί εμπειρικά και, ως ένα βαθμό, έχει γίνει αποδεκτή (βλ. Hartley (1978, 1981)).

4. ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Για τον εμπειρικό έλεγχο της παραδοσιακής θεωρίας των ΑΔ χρησιμοποιήσαμε στοιχεία που κάλυπταν την περίοδο 1958 - 80. Ωστόσο, στις παλινδρομήσεις ** χρησιμοποιήσαμε μέγεθος δείγματος $n = 21$ αρχίζοντας από το 1960, δεδομένου ότι ορισμένες μεταβλητές έπρεπε να μελετηθούν με χρονική υστέρηση ενός ή και δύο ετών. Για την ανεύρεση των στοιχείων χρησιμοποιήθηκαν οι Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος 1958-75, Νο 23, οι Προσωρινοί Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος 1982 και το UN Statistical Yearbook (τόμοι 1958 — 80).

* Ο όρος «Γενική θεωρία» χρησιμοποιείται εδώ με την έννοια που του έδωσε ο Keynes (1936), δηλαδή μία θεωρία με γενική ισχύ και αξιοπιστία.

** Για το σύνολο της οικονομετρικής εργασίας χρησιμοποιήθηκε το TSP package, στο computer του Πανεπιστημίου του York.

Κάθε οικονομετρικό υπόδειγμα αμυντικών δαπανών πρέπει να εξηγεί τα δεδομένα, δηλαδή τη διαχρονική εξέλιξη της μεταβλητής τόσο σε απόλυτες τιμές όσο και σε ποσοστό του ΑΕΠ (το πρώτο μέγεθος χρησιμοποιήθηκε σαν δείκτης των αμυντικών δαπανών μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60, ενώ το δεύτερο την περίοδο που ακολούθησε). Χρησιμοποιήσαμε το κλασσικό Γραμμικό Πολυμεταβλητό υπόδειγμα που δίνεται από τη συνάρτηση (1) και που γράφουμε σε γραμμική μορφή :

$$D = \alpha_0 + \alpha_1 Y + \alpha_2 B + \alpha_3 S + \alpha_4 W + \alpha_5 T + u$$

και

$$\frac{D}{Y} = \beta_0 + \beta_1 Y + \beta_2 \left(\frac{B}{Y}\right) + \beta_3 \left(\frac{S}{Y}\right) + \beta_4 W + \beta_5 T + \varepsilon$$

Τα u και ε υποδηλώνουν τους διαταρακτικούς όρους. Στη δεύτερη εξίσωση τα $\frac{B}{Y}$ και $\frac{S}{Y}$ υποδηλούν ποσοστά του Ισοζυγίου Πληρωμών και των Δημόσιων υποκατάστατων δαπανών στο ΑΕΠ (το Y δεν αντικαθίσταται με τη μονάδα γιατί, για λόγους που αναφέρονται παρακάτω, χρησιμοποιούμε το κατά κεφαλή ΑΕΠ).

Δυσκολίες στην εκτίμηση του υποδείγματος παρουσιάζονται από το μεγάλο αριθμό των πιθανών ερμηνευτικών μεταβλητών, από το συγκριτικά μικρό μέγεθος του δείγματος, από την πιθανή παρουσία σοβαρού προβλήματος πολυσυγγραμμικότητας και από το ότι η παραπάνω συνάρτηση αποτελεί τμήμα ενός συστήματος ταυτόχρονα προσδιοριζόμενων εξισώσεων.

Η χρησιμοποίηση του ΑΕΠ δημιουργεί πρόβλημα ταυτοποίησης και αιτιώδους σχέσης με το Ισοζύγιο Πληρωμών. Μειώσαμε το πρόβλημα αυτό με τη χρησιμοποίηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ και την αφαίρεση των αμυντικών δαπανών από το ΑΕΠ. Η ταυτόχρονη χρησιμοποίηση του χρόνου και του κατά κεφαλή ΑΕΠ δημιουργεί επίσης σοβαρό πρόβλημα πολυσυγγραμμικότητας και έτσι αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε εναλλακτικά τις μεταβλητές αυτές. Στην ψευδομεταβλητή W που εκφράζει την ύπαρξη ή απειλή πολέμου, δώσαμε την τιμή (0) για την περίοδο 1958 - 74 και την τιμή (1) για την περίοδο 1975 - 80, προσπαθώντας έτσι να συλλάβουμε την πρωτοφανή αύξηση των ΑΔ σαν αποτέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΣΕ ΤΡΕΧΟΥΣΕΣ ΤΙΜΕΣ

ΕΞΑΡΤΗ- ΜΕΝΗ ΜΕΤΑ- ΒΛΗΤΗ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΩΝ:											d
	ΣΤΑΘΕΡΟΥ ΟΡΟΥ	Y/P	B	W	T	ES	HS	SS	CE	R ²		
1. D	(**) -3528.91 (1058.31)	(**) 0.5411 (0.0268)	26.7328 (26.9094)	(**) 14167.5 (2615.95)							0.9924	2.2583
2. D	-2382.16 (1826.63)		15.9779 (28.9633)	16517.3 (2633.66)	(*) 493.48 (202.89)						0.9918	1.9098
3. D	-2373.38 (1461.67)	(*) 0.3415 (0.1437)	-6.7782 (24.8720)	13665.9 (2155.62)		(*) 1.0860 (0.4515)					0.9953	2.1015
4. D	-3608.00 (1530.86)	(**) 0.5451 (0.1060)	19.2477 (23.6806)	13441.6 (2432.68)			0.6411 (0.4793)				0.9943	2.0658
5. D	-3699.76 (1317.01)	(**) 0.5298 (0.0975)	14.3989 (23.6725)	13606.8 (2373.13)				5.1806 (3.1870)			0.9945	2.0461
6. D	-2147.74 (1522.67)	(**) 0.3812 (0.1313)	18.1132 (27.3787)	14956.1 (2633.73)					0.1480 (0.1190)		0.9926	2.3048
7. D	-2447.39 (1738.89)		39.5181 (27.9797)	17031.6 (2532.52)	(**) 543.27 (193.74)				0.4399 (0.0292)		0.9925	1.8222

λεσμα της έκρηξης του Κυπριακού. Για την S που εκφράζει τις πιθανές δημοσίες υποκατάστατες δαπάνες, χρησιμοποιήσαμε εναλλακτικά τις τρέχουσες Πολιτικές δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες, τις τρέχουσες δαπάνες Πρόνοιας, τις τρέχουσες δαπάνες Εκπαίδευσης και τις τρέχουσες δαπάνες Υγείας. Στη μεταβλητή «χρόνος» δώσαμε την τιμή 1 για το 1958, 2 για το 1959 και ούτω καθ' εξής, μέχρι 23 για το 1980. Χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει τις μακροχρόνιες τάσεις της οικονομίας και τις τεχνολογικές εξελίξεις και γι' αυτό αναμενόταν να έχει θετικό εκτιμηθέντα συντελεστή. Θετικός εκτιμητής αναμενόταν και για το κατά κεφαλή ΑΕΠ και την ψευδομεταβλητή, ενώ αρνητικός για κάθε δυνητικά υποκατάστατη δαπάνη. Για το Ισοζύγιο Πληρωμών υπήρχε αμφιβολία ως προς το αναμενόμενο πρόσημο. Θα έπρεπε να είναι θετικό, αντανακλώντας το γεγονός ότι η ζήτηση αμυντικών αγαθών συσχετίζεται θετικά με τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας. Ωστόσο, δεν θα έπρεπε να αποκλείσουμε την περίπτωση αρνητικού συντελεστή που θα εκφράζε την αντίστροφη σχέση (δηλαδή μείωση των ΑΔ έχει σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση του Ισοζυγίου Πληρωμών) (βλ. Cooper (1970)). Εκτός από τρέχουσες τιμές, χρονική υστέρηση ενός ή δύο ετών χρησιμοποιήθηκε για το κατά κεφαλή ΑΕΠ και το Ισοζύγιο Πληρωμών, κατά περίπτωση.

Δεν χρησιμοποιήσαμε ερμηνευτική μεταβλητή που να εκφράζει τις αμυντικές δαπάνες των συμμάχων και αντιπάλων χωρών για δύο λόγους: Πρώτον, για να μην αυξήσουμε τον αριθμό των προς εκτίμηση παραμέτρων και μειώσουμε

Σημείωση Πίνακα 2 :

- (i) Τα στοιχεία είναι εκφρασμένα σε τρέχουσες τιμές
- (ii) D = Αμυντικές δαπάνες (Defence Expenditure), Y/P = κατά κεφαλή ΑΕΠ μετά την αφαίρεση των αμυντικών δαπανών, B = Ισοζύγιο αγαθών, υπηρεσιών και εισοδημάτων (Balance of Payments in current account), W = ψευδομεταβλητή, T = χρονική περίοδος, ES = τρέχουσες δαπάνες Εκπαίδευσης (Educational Services), HS = Τρέχουσες δαπάνες Υγείας (Health Services), SS = τρέχουσες δαπάνες Πρόνοιας (Social Services), CE = τρέχουσες πολιτικές δαπάνες (Civil Expenditure).
- (iii) R2 = συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού προσαρμοσμένος για τους βαθμούς ελευθερίας, d = συντελεστής Durbin - Watson. Οι αριθμοί σε παρένθεση είναι τα εκτιμηθέντα τυπικά σφάλματα. Οι δύο αστερίσκοι υποδηλούν στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1 %, ενώ ο ένας υποδηλοί σημαντικότητα σε επίπεδο 5 % (μονοκατάληκτο κριτήριο).
- (iv) Στις εξισώσεις (1) και (6) το Y/P χρησιμοποιήθηκε σε τρέχοντα επίπεδα ενώ στις υπόλοιπες με χρονική υστέρηση ενός έτους. Στην εξίσωση (7) το B χρησιμοποιήθηκε με χρονική υστέρηση ενός έτους.

τους βαθμούς ελευθερίας και δεύτερον, γιατί η σημασία της μεταβλητής αυτής μπορεί να φανεί έμμεσα από τη στατιστική σημαντικότητα της ψευδομεταβλητής.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την εκτίμηση, ήταν η μέθοδος των ελαχίστων τετραγώνων, αν και θα ήταν πιο ενδεδειγμένη η εφαρμογή της μεθόδου των βοηθητικών μεταβλητών ή των ελαχίστων τετραγώνων σε δύο στάδια. Οι πληροφορίες όμως που χρειάζονται για την εφαρμογή των μεθόδων αυτών (το σύνολο των εξωγενών μεταβλητών και οι βοηθητικές μεταβλητές) περιπλέκουν σε μεγάλο βαθμό την εκτίμηση και, από την άλλη μεριά, οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι δεν υπάρχει σοβαρό μεροληπτικό σφάλμα που να οφείλεται στην υπαρξη συστήματος ταυτόχρονα προσδιοριζόμενων εξισώσεων.

Σε ορισμένες εκτιμήσεις υπήρχε αυτοσυσχέτιση, την οποία διορθώσαμε σε μεγάλο βαθμό επανεκτιμώντας το υπόδειγμα με τη μέθοδο Cochrane - Orcutt (ήταν λογικό να υποθέσουμε ότι τα κατάλοιπα ακολουθούν το αυτοπαλίνδρομο σχήμα πρώτου βαθμού, εφ' όσον χρησιμοποιήσαμε ετήσια στοιχεία).

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων που είχαν σαν εξαρτημένη μεταβλητή το απόλυτο μέγεθος των ΔD σε τρέχουσες τιμές. Εκτός από τις δημόσιες υποκατάστατες δαπάνες, όλες οι υπόλοιπες μεταβλητές έχουν τα αναμενόμενα πρόσημα. Το Ισοζύγιο Πληρωμών σε όλες τις εξισώσεις είναι μη σημαντικό, ενώ μόνο δύο από τις πέντε υποκατάστατες δαπάνες είναι σημαντικές. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ, η ψευδομεταβλητή και ο χρόνος είναι σημαντικά σε όλες τις εξισώσεις (στις περισσότερες σε επίπεδο 1 %), αντανακλώντας τη σοβαρή επίπτωση της οικονομικής δραστηριότητας, της απειλής πολέμου και της τεχνολογίας στον προσδιορισμό του ύψους των αμυντικών δαπανών. Οι ερμηνευτικές μεταβλητές ερμηνεύουν σε όλες τις εξισώσεις τουλάχιστον το 99 % της μεταβλητικότητας της εξαρτημένης μεταβλητής. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να βασισθούμε στα αποτελέσματα αυτά, δεδομένου ότι ο καλπάζων πληθωρισμός της περιόδου 1973-80 είναι επόμενο να έχει δημιουργήσει σοβαρό πρόβλημα πολυσυγγραμικότητας που επιφέρει μεταβολές τόσο στα πρόσημα όσο και στη σημαντικότητα των επιμέρους συντελεστών. Γι' αυτό λοιπόν προχωρήσαμε στην εκτίμηση του βασικού υποδείγματος με μεταβλητές εκφρασμένες σε σταθερές τιμές 1970. Τα αποτελέσματα των παλινδρομήσεων αυτών παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.

Το κατά κεφαλή ΑΕΠ, η ψευδομεταβλητή και ο χρόνος είναι σημαντικά σε επίπεδο 1 % σε όλες τις εξισώσεις. Αν και τα πρόσημα των συντελεστών των υποκατάστατων δαπανών είναι τώρα αρνητικά, οι μεταβλητές αυτές εξακολουθούν να είναι μη σημαντικές σε όλες τις εξισώσεις. Αυτό σημαίνει ότι οι κυ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΣΕ ΣΤΑΘΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ 1970

ΕΞΑΡΤΗ- ΜΕΝΗ ΜΕΤΑ- ΒΛΗΤΗ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΩΝ:											R ²	d
	ΣΤΑΘΕΡΟΥ ΟΡΟΥ	Y/P	B	W	T	ES	HS	SS	CE				
1. D	(*) -2968.16 (1441.65)	(**) 509.15 (54.38)	0.0498 (0.0367)	(**) 8604.91 (1174.66)								0.9687	2.0566
2. D	934.92 (1279.79)		0.0075 (0.0306)	(**) 6443.86 (1309.36)	985.14 (109.21)							0.9601	1.8046
3. D	1502.66 (1463.47)		0.0217 (0.0429)	(**) 6948.67 (1409.47)	(**) 1130.40 (389.64)	-0.3916 (0.4225)						0.9663	1.8704
4. D	1548.69 (1161.71)		0.0390 (0.0338)	(**) 7669.86 (1383.42)	(**) 1306.16 (233.13)					-1.3055 (0.8476)		0.9686	2.1082
5. D	(**) 3031.53 (1096.66)		0.0410 (0.0369)	(**) 7955.99 (1210.49)	(**) 1152.16 (179.16)					-7.6424 (4.8604)		0.9748	1.9410
6. D	(*) 2677.63 (1301.62)		0.0376 (0.0356)	(**) 7923.20 (1290.50)	(**) 1378.73 (291.53)							0.9772	2.0899
7. D	2176.94 (1491.13)		41.2783 (33.0163)	(**) 7321.48 (1433.53)	(**) 1506.36 (356.744)							0.9617	2.1135

Σημείωση Πίνακα 3:

- (i) Τα στοιχεία είναι εκφρασμένα σε σταθερές τιμές 1970.
(ii) Στις εξισώσεις (5) και (7) το B χρησιμοποιήθηκε με χρονική υστέρηση ενός έτους. Οι υπόλοιπες λεπτομέρειες είναι αυτές που ισχύουν στα αποτελέσματα του Πίνακα 2.

βερνήσεις προβαίνουν σε αυξήσεις των αμυντικών δαπανών όχι μειώνοντας τις υποκατάστατες δαπάνες, αλλά αυξάνοντας το έλλειμμα του προϋπολογισμού, συμπέρασμα που ερμηνεύει, σε μεγάλο βαθμό, τόσο τους μεγάλους ρυθμούς πληθωρισμού όσο και την εσωτερική υπερχρέωση του κράτους. Το Ισοζύγιο Πληρωμών είναι και εδώ μη σημαντικό σε όλες τις εξισώσεις, αν και το πρόσημο του συντελεστή εκφράζει μία «κανονική» κυβερνητική συμπεριφορά. Το γεγονός ότι οι συναλλαγματικοί πόροι της οικονομίας δεν αποτελούν περιορισμό στη χρηματοδότηση των αμυντικών δαπανών δεν εκπλήσσει, δεδομένου του συνεχούς αυξανόμενου εξωτερικού χρέους, πρέπει ωστόσο να προβληματίζει. Το Ισοζύγιο Πληρωμών δεν ήταν σημαντικό ακόμα και όταν χρησιμοποιήσαμε τιμές με χρονική υστέρηση ενός έτους. Όταν όμως χρησιμοποιήσαμε τιμές με χρονική υστέρηση δύο ετών, έγινε σχεδόν σημαντικό στην πρώτη εξίσωση και σημαντικό σε όλες τις υπόλοιπες, με κόστος όμως την αλλαγή του προσήμου της μεταβλητής. Οι ερμηνευτικές μεταβλητές, τέλος, ερμηνεύουν σε όλες τις εξισώσεις τουλάχιστον το 96 % της μεταβλητικότητας της εξαρτημένης μεταβλητής.

Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει τις εκτιμήσεις των εξισώσεων με εξαρτημένη μεταβλητή τις αμυντικές δαπάνες σε ποσοστό του ΑΕΠ. Τα βασικά συμπεράσματα δεν αλλάζουν. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ με χρονική υστέρηση ενός ή δύο ετών είναι σημαντικό στις τέσσερις από τις πέντε εκτιμήσεις. Το Ισοζύγιο Πληρωμών σε ποσοστό του ΑΕΠ παραμένει μη σημαντικό στις έξι από τις επτά εξισώσεις, ενώ οι υποκατάστατες δαπάνες δεν είναι σημαντικές σε καμιά. Η προσαρμοστική ικανότητα είναι μικρότερη από τις εκτιμήσεις των Πινάκων 2 και 3. Αυτό αναμενόταν, δεδομένης της κυκλικής διακύμανσης που παρουσιάζουν οι αμυντικές δαπάνες σε ποσοστό του ΑΕΠ, και του γραμμικού υποδείγματος που εφαρμόσαμε. Ωστόσο, τα μικρότερα R^2 δεν επηρεάζουν την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων. Αντίθετα, την αυξάνουν από το γεγονός ότι οι εκτιμήσεις του Πίνακα 4 παρουσιάζουν τις ίδιες σημαντικές και μη σημαντικές μεταβλητές με τις εκτιμήσεις του Πίνακα 3. Το πλεονέκτημα των τελευταίων έγκειται στο ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για πρόγνωση.

5. ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ «ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΕΚΤΟΠΙΣΜΑΤΟΣ»

Η αρχή του Αποτελέσματος Εκτοπίσματος (Displacement Effect) διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τους Peacock και Wiseman, το 1967. Η κεντρική ιδέα είναι ότι το χρονολογικό πρότυπο των δημόσιων δαπανών παρουσιάζει ασυνέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΣΑΝ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ

ΕΞΑΡΤΗΜΕ- ΝΗ ΜΕΤΑ- ΒΛΗΤΗ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΩΝ:										\bar{R}^2	d
	ΣΤΑΘΕΡΟΥ ΟΡΟΥ	Y/P	B/Y	W	T	ES/Y	HS/Y	SS/Y	CE/Y			
1. D/Y	(**) 0.0368 (0.0079)	(*) 0.4368 (0.2468)	0.0180 (0.0354)	(**) 0.0150 (0.0045)							0.6002	1.7244
2. D/Y	(**)* 0.0387 (0.0066)		0.0134 (0.0405)	(**) 0.0138 (0.0052)	(*) 0.0008 (0.0004)						0.6652	1.6700
3. D/Y	(**) 0.0388 (0.0148)	(*) 0.3807 (0.2011)	-0.0046 (0.0472)	(**) 0.0177 (0.0044)		-0.0859 (0.7698)					0.7994	1.1820
4. D/Y	(**) 0.0542 (0.0145)	(*) 0.4983 (0.2059)	0.0135 (0.0470)	(**) 0.0218 (0.0050)			-1.7543 (1.1864)				0.8050	1.9185
5. D/Y	(**) 0.0456 (0.0137)	0.3132 (0.2389)	0.0092 (0.0389)	(**) 0.0165 (0.0051)				-2.7401 (6.8696)			0.5650	1.8669
6. D/Y	(*) 0.0374 (0.0251)	(*) 0.4844 (0.2675)	0.0140 (0.0424)	(**) 0.0155 (0.0053)					-0.0281 (0.2828)		0.6472	1.6576
7. D/Y	(*) 0.0466 (0.0247)		0.0137 (0.0435)	(**) 0.0147 (0.0056)	(*) 0.0009 (0.0004)					-0.0934 (0.2816)	0.6807	1.7168

Σημείωση Πίνακα 4 :

(i) D/Y = Αμυντικές δαπάνες σε ποσοστό του ΑΕΠ, B/Y = πλεόνασμα ή έλλειμμα του Ισοζυγίου αγαθών, υπηρεσιών και εισοδημάτων σε ποσοστό του ΑΕΠ, ES/Y = τρέχουσες δαπάνες Εκπαίδευσης σε ποσοστό του ΑΕΠ, HS/Y = τρέχουσες δαπάνες Υγείας σε ποσοστό του ΑΕΠ, SS/Y = τρέχουσες δαπάνες Πρόνοιας σε ποσοστό του ΑΕΠ, CE/Y = τρέχουσες πολιτικές δαπάνες σε ποσοστό του ΑΕΠ.

ii) Στις εξισώσεις (1), (3) και (6) το Y/P χρησιμοποιήθηκε με χρονική υστέρηση ενός έτους ενώ στην (5) με χρονική υστέρηση δύο ετών. Σε όλες τις εξισώσεις, εκτός από την (5) το B/Y χρησιμοποιήθηκε με χρονική υστέρηση ενός έτους.

χεια που οφείλεται σε κοινωνικές αναταραχές και ιδιαίτερα στην ύπαρξη ή απειλή πολέμου. Είναι αυτονόητο, επομένως, ότι το Αποτέλεσμα Εκτοπίσματος μπορεί να μελετηθεί στα πλαίσια της διαχρονικής συμπεριφοράς των αμυντικών δαπανών και να ελεγχθεί η υπόθεση ότι τα επίπεδα των αμυντικών δαπανών μετά την ύπαρξη ή απειλή πολέμου εξακολουθούν να υπερβαίνουν αυτά που ίσχυαν πριν την απειλή.

Το Αποτέλεσμα Εκτοπίσματος έχει ελεγχθεί σε σχέση με τις αμυντικές δαπάνες αρκετών χωρών (Γερμανία, Ιαπωνία, Αγγλία, ΗΠΑ, Καναδάς, Ιρλανδία, Ισλανδία, Σουηδία, Νοτιοαφρικανική Ένωση κ.ά.). Για τον έλεγχο χρησιμοποιήθηκε πλήθος μεθόδων, η αναφορά στις οποίες ξεφεύγει από τα όρια της παρούσας εργασίας (για μια κατατοπιστική κριτική βλ. Diamond (1977)). Καμιά όμως από τις προσεγγίσεις αυτές δεν διερεύνησε την ουσία του Αποτελέσματος και γι' αυτό, στο σύνολο τους σχεδόν, κατέληξαν σε λανθασμένη ερμηνεία των εμπειρικών αποτελεσμάτων. Καμιά δεν στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η ανάλυση των Peacock και Wiseman περιστρεφόταν γύρω από μια άποψη που ήταν σαφώς διαχωρίσιμη από αυτήν που χαρακτηρίζει συνήθως τη «θετική» προσέγγιση στις δημόσιες δαπάνες. Σε γενικές γραμμές, η θετική προσέγγιση προσανατολίζει κάθε ερευνητική προσπάθεια στο να απαντήσει το πως οι μεταβολές των δημόσιων δαπανών αντιδρούν στις μεταβολές του ΑΕΠ (ή του κατά κεφαλή ΑΕΠ), «όταν οι προτιμήσεις και η οργανωτική δομή παραμένουν αμετάβλητα». Με άλλα λόγια, η κρίσιμη (και οπωσδήποτε όχι ρεαλιστική) υπόθεση που συνήθως γίνεται είναι ότι η διάρθρωση της οικονομίας παραμένει αμετάβλητη.

Αντίθετα, η ανάλυση των Peacock και Wiseman μπορεί να ερμηνευθεί σαν μια θεωρία διαρθρωτικών αλλαγών, που συγκεντρώνεται σε περιόδους κοινωνικών αναταραχών, όπου συντελούνται βαθιές και ριζικές κοινωνικοοικονομικές μεταβολές. Κατά συνέπεια, το Αποτέλεσμα Εκτοπίσματος δεν θα πρέπει να θεωρείται σαν μια προσέγγιση ερμηνείας των μεταβολών των δημόσιων δαπανών, αλλά ερμηνείας της μετατόπισης των μεταβολών αυτών.

Εφ' όσον κάθε κοινωνικοοικονομική αλλαγή δημιουργεί δύο διακεκριμένα καθεστώτα, ένα πριν και ένα μετά την αλλαγή, αντί να ελέγχεται ξεχωριστά η σταθερότητα των παραμέτρων της συνάρτησης των δημόσιων (ή των αμυντικών) δαπανών, ένας συνολικός έλεγχος της διαρθρωτικής σταθερότητας του υποδείγματος θα έδινε πιο αξιόπιστα συμπεράσματα.

Μια τεχνική έλεγχου της σταθερότητας του υποδείγματος είναι αυτή που προτάθηκε από τον Diamond (1977). Η διαδικασία έλεγχου είναι απλή και έχει ως εξής : Χωρίζουμε το συνολικό δείγμα σε δύο τμήματα. Στα ελληνικά δεδομένα, το πρώτο καλύπτει την περίοδο 1958 - 73 και το δεύτερο την περίοδο 1975 - 80.

Το 1974 δεν περιλαμβάνεται σε κανένα τμήμα, γιατί ο χρόνος αυτός σφραγίσθηκε από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, που χαρακτηρίζεται σαν η σοβαρότερη απειλή πολέμου τη μεταπολεμική περίοδο. Η υπόθεση προς έλεγχο είναι η εξής :

$$H_0 : B_1 = B_2$$

$$H_1 : B_1 < B_2$$

όπου B_1 και B_2 είναι τα διανύσματα των παραμέτρων της συνάρτησης αμυντικών δαπανών, την πρώτη και δεύτερη υποπερίοδο αντίστοιχα. Το στατιστικό κριτήριο δίνεται από τον τύπο

$$t = \frac{(\bar{X} - X^*) \sqrt{n_1}}{S}$$

όπου X = αριθμητικός μέσος της εξαρτημένης μεταβλητής (των αμυντικών δαπανών σε απόλυτα ή σχετικά μεγέθη) την πρώτη περίοδο

X^* = η τιμή της εξαρτημένης μεταβλητής, το πρώτο έτος της δεύτερης υποπεριόδου

n_1 = μέγεθος του δείγματος την πρώτη υποπερίοδο, και

S = τυπική απόκλιση τετραγώνου της εξαρτημένης μεταβλητής την πρώτη υποπερίοδο.

Ελέγξαμε την υπόθεση H_0 σε σχέση με α) το απόλυτο μέγεθος των ΑΔ σε τρέχουσες τιμές, β) το απόλυτο μέγεθος των ΑΔ σε σταθερές τιμές, γ) τις ΑΔ σε ποσοστό του ΑΕΠ και δ) τις ΑΔ σε ποσοστό των ΤΔΔΑ&Υ.

Για τις ΑΔ σε τρέχουσες τιμές, η τιμή του στατιστικού κριτηρίου είναι

$$t = \frac{(9107.31 - 45422) \times 4}{4982.95} = -29.1511$$

Εφαρμόζοντας έλεγχο με μονοκατάληκτο κριτήριο, η τιμή του t είναι μικρότερη από την κριτική τιμή σε επίπεδο 1 % (-2.624) και επομένως η H_0 απορρίπτεται (ωστόσο, το Αποτέλεσμα Εκτοπίσματος των ΑΔ σε τρέχουσες τιμές μπορεί να αποδοθεί, αποκλειστικά και μόνον, στον πληθωρισμό. Γι' αυτό, η σημασία του ελέγχου στην περίπτωση αυτή είναι περιορισμένη). Για τις ΑΔ σε σταθερές τιμές, έχουμε :

$$t = \frac{(9705.88 - 25628.7) \times 4}{3584.30} = -17.7695 \text{ (η } H_0 \text{ απορρίπτεται).}$$

Για τις ΑΔ σε ποσοστό του ΑΕΠ, έχουμε :

$$t = \frac{(0.0470 - 0.0741) \times 4}{0.0049} = -22.1224 \text{ (η } H_0 \text{ απορρίπτεται).}$$

Για τις ΑΔ σε ποσοστό των ΤΔΔΑ&Υ, έχουμε

$$t = \frac{(0.3522 - 0.4452) \times 4}{0.0296} = -12.5675 \text{ (η } H_0 \text{ απορρίπτεται).}$$

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι οι ΑΔ στην Ελλάδα, τόσο σε απόλυτο μέγεθος όσο και σε σχετικό, ακολουθούν το διαχρονικό πρότυπο που υπαγορεύεται από την αρχή του Αποτελέσματος Εκτοπίσματος*. Ωστόσο, ο παραπάνω έλεγχος διαρθρωτικών μεταβολών αποτελεί μόνο ένα «διαγνωστικό εργαλείο» (Diamond (1977)), και η ερώτηση παραμένει, πως, έχοντας επισημάνει παραμετρική αστάθεια, μπορούμε να ερμηνεύσουμε την παρουσία της. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί στα πλαίσια της φιλοσοφίας των Peacock και Wiseman, συγκεντρώνοντας την επιχειρηματολογία στα κύρια συμπεράσματα της θεωρίας λήψεως αποφάσεων του Δημόσιου τομέα, και στο μηχανισμό μέσω του οποίου οι δημοσιονομικές

* Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήξαμε, εφαρμόζοντας εναλλακτικά το Rao-Chow test.

αποφάσεις ενδέχεται να αλλάξουν αμετάκλητα με την παρουσία θεμελιακών κοινωνικών μεταβολών. Αν και η βιβλιογραφία, στο σύνολο της σχεδόν, θεωρεί ότι οι δημόσιες δαπάνες αντανakλούν κυβερνητικές αντιδράσεις στις μεταβαλλόμενες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, οι Peacock και Wiseman υποστήριξαν ότι οι δημόσιες δαπάνες, αν και οφείλονται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, αποσκοπούν στην αλλαγή του κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος. Έτσι, οι κυβερνήσεις καταρτίζουν πολιτικές διαχείρισης των παραγωγικών συντελεστών τις οποίες «εμπορεύονται» με ψήφους. Ενώ οι ψήφοι μπορούν να αποκτηθούν με κοινωνικές παροχές, χάνονται με φορολογικές επιβαρύνσεις. Η κρίσιμη υπόθεση, εδώ, είναι ότι μια αύξηση της δημόσιας δαπάνης θα αναληφθεί εάν, και μόνον εάν, το προσδοκώμενο καθαρό κέρδος σε ψήφους υπερβαίνει την προσδοκώμενη καθαρή ζημιά.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η μεγέθυνση της δημόσιας δαπάνης απορρέει από ένα πρόβλημα αριστοποίησης υπό περιορισμούς. Οι αντικειμενικοί στόχοι και οι περιορισμοί προσδιορίζονται όχι μόνον από το περιβάλλον, στο οποίο ο δημόσιος τομέας λειτουργεί, αλλά και από την οργανωτική δομή που διέπει τις κυβερνητικές αποφάσεις. Είναι αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό που οι Peacock και Wiseman ανέλυσαν στην αρχή του Αποτελέσματος Εκτοπίσματος. Οπωσδήποτε, σε έναν τομέα όπου τα αγαθά δεν μπορούν να τιμολογηθούν, όπου η προμήθεια πραγματοποιείται, κανονικά, μέσω του εκλογικού συστήματος σε διακριτικά χρονικά διαστήματα, όπου τα οφέλη και το κόστος είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν και όπου η χρηματοδότηση έχει αναγκαστικό χαρακτήρα, υπάρχει ατελής πληροφόρηση για τον υπολογισμό του πολιτικού κόστους και οφέλους. Όπως κάθε αγορά στην οποία το κόστος απόκτησης πληροφοριών είναι σημαντικό, έτσι και η αγορά ψήφων λειτουργεί ατελώς ανταγωνιστικά. Έτσι, μπορεί να δημιουργηθεί χάσμα στην πλευρά των ψηφοφόρων μεταξύ των επιπέδων δαπάνης και φόρων που θεωρούν επιθυμητά. Ή μπορεί να δημιουργηθεί χάσμα μεταξύ των φορολογικών επιβαρύνσεων που οι ψηφοφόροι θεωρούν υποφερτές και των επιπέδων εκείνων που οι πολιτικοί νομίζουν ότι οι ψηφοφόροι θεωρούν υποφερτά.

Δεδομένου του παραπάνω υποδείγματος συμπεριφοράς του δημόσιου τομέα είναι δυνατόν να συμπεράνουμε ότι το χάσμα μεταξύ πραγματικού και ιδεατού επιπέδου παροχής δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών γεφυρώνεται μόνο σε περιόδους σοβαρής κρίσης. Δύο επιχειρήματα μπορούν να δοθούν γι' αυτό : πρώτον, υπάρχει μεγαλύτερη ευχέρεια συλλογής πληροφοριών σχετικά με τις προτιμήσεις των ψηφοφόρων. Αυτό συμβαίνει γιατί οι κοινωνικές μεταβολές αφ' ενός μεν αφήνουν μία παρακαταθήκη στατιστικών στοιχείων, αφ' ετέρου δε επιτρέπουν μια ενεργότερη κρατική παρέμβαση που οδηγεί σε ευκολότερη διασπορά

πληροφοριών. Οι κοινωνικές κρίσεις, επομένως, επιτρέπουν στους δημόσιους φορείς λήψεως αποφάσεων να μεταφράζουν σωστότερα τα επιθυμητά (από μέρους των ψηφοφόρων) επίπεδα δαπάνης σε πραγματικά, μετά την πάροδο της κρίσης. Αν στο παρελθόν υπήρχε τάση για μειωμένη δαπάνη, στο μέλλον θα υπάρξει προσαρμογή της δαπάνης προς τα πάνω. Δεύτερον, το κόστος σε ψήφους μιας αυξημένης φορολογικής επιβάρυνσης μειώνεται σαν αποτέλεσμα της μείωσης του κόστους ευκαιρίας της χρηματοδότησης των δαπανών με άλλους τρόπους (ιδιαίτερα με κρατικό δανεισμό), σε περιόδους κρίσης.

6. ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Στα προηγούμενα ορίσαμε τις πιθανές ερμηνευτικές μεταβλητές των αμυντικών δαπανών, σύμφωνα με την παραδοσιακή οικονομική θεωρία, εκτιμήσαμε υποδείγματα αμυντικών δαπανών σε απόλυτο μέγεθος (σε τρέχουσες και σταθερές τιμές) και σε ποσοστό του ΑΕΠ, χρησιμοποιώντας εναλλακτικούς συνδυασμούς ερμηνευτικών μεταβλητών, και ελέγξαμε την υπόθεση ότι οι αμυντικές δαπάνες στην Ελλάδα ακολουθούν το διαχρονικό πρότυπο που υπαγορεύεται από την αρχή του Αποτελέσματος Εκτοπίσματος. Τα βασικά συμπεράσματα της μελέτης μπορούν να συνοψισθούν στα ακόλουθα :

α) Το ύψος των αμυντικών δαπανών εξαρτάται από ένα σύνολο οικονομικών, στρατηγικών και πολιτικών μεταβλητών. Η σημαντικότητα των δύο πρώτων κατηγοριών φαίνεται στις εκτιμήσεις (Πίνακες 2, 3 και 4). Η σοβαρότητα όμως της ψευδομεταβλητής μας οδηγεί στο εύλογο συμπέρασμα ότι και η πολιτική μεταβλητή, δηλαδή οι αμυντικές δαπάνες των συμμάχων και ιδιαίτερα των αντιπάλων χωρών, διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο. Για την εδραίωση του παραπάνω συμπεράσματος αρκεί και μόνο να υποθέσουμε ότι το μέγεθος της απειλής πολέμου προσδιορίζεται από τις αμυντικές δαπάνες των συμμάχων και αντιπάλων. Με άλλα λόγια αρκεί να υποθέσουμε ότι η αύξηση των αμυντικών δαπανών των συμμάχων οδηγεί σε μείωση της απειλής πολέμου, ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τις αμυντικές δαπάνες των αντιπάλων.

β) Η ανάπτυξη της τεχνολογίας επηρεάζει αυξητικά τις αμυντικές δαπάνες. Το συμπέρασμα αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό επιχείρημα των υποστηρικτών των διαφόρων θεωριών Ενδιάμεσης Τεχνολογίας.

γ) Το αυξανόμενο έλλειμα του Ισοζυγίου Πληρωμών δεν επηρεάζει αρνητικά τις αμυντικές δαπάνες. Ένα σοβαρό αποτέλεσμα που θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ακόμα σοβαρότερα από τις αρμόδιες αρχές.

δ) Δεν υπάρχει σημαντική αρνητική συσχέτιση αμυντικών δαπανών και δημόσιων υποκατάστατων δαπανών, γεγονός που ερμηνεύει, σε μεγάλο βαθμό, την εσωτερική υπερχρέωση του Κράτους.

ε) Οι αμυντικές δαπάνες στην Ελλάδα, τόσο σε τρέχουσες και σταθερές τιμές όσο και σε ποσοστό του ΑΕΠ και των τρεχουσών δημόσιων δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες, ακολουθούν το χρονολογικό πρότυπο που υπαγορεύεται από την αρχή του Αποτελέσματος Εκτοπίσματος, γεγονός που αποδεικνύει τις σοβαρές διαρθρωτικές αλλαγές που συντελούνται σε περιόδους κοινωνικών μεταβολών.

Πάνω απ' όλα, όμως, το βασικό συμπέρασμα είναι ότι οι αμυντικές δαπάνες θα πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν ενδογενής μεταβλητή σε κάθε προσπάθεια εξειδίκευσης και εκτίμησης ενός ρεαλιστικού μακροοικονομικού υποδείγματος. Εν τούτοις, αν και τα εκτιμηθέντα υποδείγματα είναι υποδείγματα οικονομικής πολιτικής (υπό την ευρεία έννοια του όρου), πολύ λίγα μπορούν να προσφέρουν στην προσπάθεια καθορισμού των τιμών των ερμηνευτικών μεταβλητών που θα καθιστούσαν δυνατή τη μείωση των αμυντικών δαπανών. Αυτό συμβαίνει γιατί η μείωση των αμυντικών δαπανών είναι δυνατή α) με τη μείωση του κατά κεφαλή ΑΕΠ και το άνοιγμα του Ισοζυγίου Πληρωμών, δηλαδή με τη μείωση της Γενικής Οικονομικής Ευημερίας και β) με την ύφεση στις διεθνείς σχέσεις, που μόνο κατά ένα μικρό ποσοστό εξαρτάται από την εθνική αντιπροσωπευτική κυβέρνηση.

Ωστόσο, η συσχέτιση αμυντικών δαπανών και συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, και η οικονομική συγκυρία της τελευταίας δεκαετίας, οδήγησαν τους οικονομολόγους στην έρευνα τρόπων αύξησης της αποτελεσματικότητας των αμυντικών δαπανών. Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70 είχε σαν αποτέλεσμα τη σχετική αύξηση των πόρων που έπρεπε να διοχετεύονται στην άμυνα. Ήταν φυσικό λοιπόν να διατυπωθούν ορισμένες προτάσεις πολιτικής, η εφαρμογή των οποίων θα μειώσει τις αμυντικές δαπάνες χωρίς να υπονομεύσει την ασφάλεια των χωρών-μελών του αμυντικού συνασπισμού.

Είναι κοινό αίσθημα ότι ο συνασπισμός είναι ένας μη αποτελεσματικός οργανισμός παροχής αμυντικών αγαθών. Το γεγονός ότι ορισμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης και οι ΗΠΑ διαθέτουν αμυντικές βιομηχανίες, σημαίνει ότι υπάρχει πολλαπλάσια προσπάθεια για την παραγωγή των συγκεκριμένων τύπων αμυντικών αγαθών. Αυτή η πολλαπλάσια προσπάθεια έχει σαν αποτέλεσμα μία σπατάλη της τάξης των 10 δις. δολλαρίων το χρόνο (βλ. Callaghan (1975)). Η κάθε βιομηχανία παράγει μόνο για τη δική της κυβέρνηση (με εξαίρεση τις αμερικανικές, οι υπόλοιπες δεν έχουν σημαντικές εξαγωγές) και το κόστος παραγωγής αυξάνεται.

Η αύξηση της αποτελεσματικότητας των αμυντικών δαπανών φαίνεται να είναι δυνατή με την Τυποποίηση των Όπλων (Weapons Standardisation). Οι χώρες - μέλη πρέπει αρχικά να επιλέξουν τους συγκεκριμένους τύπους όπλων που μπορούν να τους προσφέρουν περισσότερη ασφάλεια και να δεχθούν όλες να χρησιμοποιούν αυτούς τους τύπους. Στη συνέχεια, η κάθε χώρα θα συμμετέχει στο στάδιο εκείνο της παραγωγής στο οποίο φαίνεται να παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η παραγωγή δεν θα περιορίζεται σε 300 - 500 μονάδες και το κόστος θα μειώνεται συνέχεια σαν αποτέλεσμα των οικονομιών κλίμακος και εξειδίκευσης.*

Η Τυποποίηση των όπλων θα γίνει εφικτή όταν :

α) Οι κυβερνήσεις συμπεριφέρονται σαν ανταγωνιστικοί αγοραστής, γνωρίζοντας όλες τις πιθανές πηγές παραγωγής όπλων. Ο προϋπολογισμός των Ενόπλων δυνάμεων μπορεί να πιστώνεται με ένα σταθερό ποσό για πέντε ή δέκα χρόνια για την κάλυψη των αναγκών τους. Έτσι το ύψος των αμυντικών δαπανών δεν θα υπαγορεύεται από την ανάγκη για μείωση της ανεργίας ή ανάπτυξη της τεχνολογίας.

β) Απομακρυνθούν τα εμπόδια εισόδου στις εθνικές αγορές όπλων. Οι ξένες επιχειρήσεις παραγωγής όπλων θα πρέπει να αφεθούν ελεύθερες να ανταγωνιστούν τις εθνικές, και για να γίνει αυτό θα πρέπει να καταργηθούν οι δασμοί και η κυβερνητική προτίμηση για εγχωρίως παραγόμενα αμυντικά αγαθά. Η αύξηση της ανεργίας που θα εμφανισθεί μ' αυτόν τον τρόπο θα είναι παροδική και θα υπερκαλυφθεί από τις αυξημένες δημόσιες επενδύσεις (σαν αποτέλεσμα της εξοικονόμησης πόρων) ή/και τη μείωση της φορολογίας.

γ) Υπάρξει πιο ελεύθερη διακίνηση πληροφοριών, ούτως ώστε οι ξένοι παραγωγοί να ενημερώνονται πλήρως για τις υπάρχουσες ευκαιρίες για σύναψη συμβολαίων.

Είναι φανερό ότι οι παραπάνω προτάσεις απαιτούν ριζοσπαστικές αλλαγές που, τουλάχιστον μεσοχρόνια, δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν. Γι' αυτό οι κυβερνήσεις θα πρέπει να προσανατολισθούν σε περιορισμένες αλλαγές που να είναι συνεπείς με μια μακροχρόνια κίνηση προς το ανταγωνιστικό πρότυπο. Σ' αυτό το πλαίσιο, οι αποφάσεις θα πρέπει να υποκινούν :

α) Εφαρμογή των αρχών της διεθνούς εξειδίκευσης και του συγκριτικού

* Οι τελευταίες μειώνουν το κόστος παραγωγής κατά 20- 25 % στις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας (βλ. Hartley (1983)).

πλεονεκτήματος σε κοινά προγράμματα παραγωγής και έρευνας. Οι χώρες θα πρέπει να συμφωνήσουν τι ακριβώς θα παράγει η κάθε μία (ή η κάθε ομάδα), και αυτή η συμφωνία θα πρέπει να επισημοποιηθεί με ένα διεθνές συμβόλαιο, που θα υποχρεώνει κάθε χώρα που θα παραβιάζει να αποζημιώνει τις υπόλοιπες για την απώλεια των οικονομιών κλίμακος.

β) Ελεύθερη επιλογή των εταίρων από τις διάφορες επιχειρήσεις παραγωγής όπλων, με αποκλειστικά ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια. Οι επιχειρήσεις πρέπει να υπόκεινται σε κίνητρα που να είναι σαφώς καθορισμένα. Αποτελεσματικότητα σε κοινά προγράμματα ενδέχεται ν' απαιτεί συντονισμό παραγωγής από μια μόνο επιχείρηση, η οποία θα κατανέμει τις δραστηριότητες στις υπόλοιπες. Με κατάλληλη διαχείριση, θα γίνει εφικτός και ο ίσος καταμερισμός της εργασίας στις χώρες-μέλη.

γ) Εισαγωγή κινήτρων αποτελεσματικότητας στα εργασιακά συμβόλαια των γραφειοκρατών που είναι υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό προγραμμάτων παροχής αμυντικών αγαθών. Οι γραφειοκράτες χρειάζονται κίνητρα για να περικόπτουν τις αναγκαίες δαπάνες. Τα εργασιακά συμβόλαια πρέπει να προβλέπουν οικονομικά οφέλη για την περικοπή της σπατάλης και για παροχή περισσότερων πληροφοριών στην κυβέρνηση σχετικά με την αποτελεσματικότητα εναλλακτικών προγραμμάτων παροχής αμυντικών αγαθών. Οι κυβερνήσεις, οι ψηφοφόροι και οι φορολογούμενοι πρέπει να είναι απόλυτα ενημερωμένοι για τις θυσίες που απαιτούνται για την υλοποίηση του κάθε προγράμματος.

Αναγνωρίζουμε ότι οι παραπάνω προτάσεις πολιτικής δεν προσφέρουν τίποτα παραπάνω από ένα γενικό πλαίσιο το οποίο χρειάζεται περαιτέρω ανάπτυξη και επεξεργασία. Ωστόσο, η φιλοσοφία τους είναι σαφής : οι δυνάμεις της αγοράς και το αυξημένο κόστος παραγωγής θα αναγκάσουν, αργά ή γρήγορα, τις κυβερνήσεις να επανεξετάσουν την εθνικιστική τους πολιτική στην παροχή αμυντικών αγαθών. Οι χώρες που επιδιώκουν τη μείωση των αμυντικών δαπανών δεν θα μπορέσουν να αγνοήσουν το κόστος της διατήρησης εθνικών αμυντικών βιομηχανιών.

Αναμφισβήτητα, οποιαδήποτε μελλοντική έρευνα στο χώρο της οικονομικής των αμυντικών δαπανών θα πρέπει να στραφεί στη συστηματική μελέτη και εκτίμηση των ωφελειών που θα προκύψουν από την εφαρμογή της τυποποίησης των όπλων, στα πλαίσια της τρέχουσας και προβλεπόμενης διεθνούς οικονομικής συγκυρίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Angus, R., «Collaboration weapons acquisition : the MRCA (Tornado) - Panavia project», Aberdeen Studies in Defense Economics, University of Aberdeen, 1979.
- Ashcroft, G., «Military logistic systems in NATO : the goal of integration», Part I, Economic aspects, Adelphi Paper 62, International Institute for Strategic Studies, London, 1969.
- Breton, A., «The Economic Theory of Representative Government», London, Macmillan, 1974.
- Callaghan, T.A., «US-European economic co-operation in military and civil technology (revised) », Center for strategic and International Studies, Georgetown University, 1975.
- Cooper, R.A., Hartley, K. and Harvey, C.R.M., «Export Performance and the Pressure of Demand», London, Allen and Unwin, 1970.
- Cornell, A.H., «Collaboration in Weapons and equipment», NATO Review, vol. 28, October 1980.
- Davis, O., «Towards a Predictive Theory of Government Expenditure : US Domestic Appropriations», British Journal of Political Science, 1974.
- Diamond, J., «Econometric Testing of the Displacement Effect», Finanzarchiv, NF Bd. 35, Heft 3/1977.
- Field, B.A., «The Expenditure Limitation Approach to International Arms Control : The Definition and Measurement of Military Expenditures», Mondes en Development, 1977.
- Gansler, J.S., «The Defense Industry», Cambridge, Mass. MIT Press, 1980.
- Grenwood, D., «The employment and other consequences of reduced defense spending», Democratic Socialism and the Cost of Defence, M. Kaldor, D. Smith, S. Vines (eds.), London : Crown Helm.
- Hartley, K., «Problems of Economic Policy», London Allen and Unwin 1977.
- Hartley, K. and Cubitt, J. «Cost Escalation in the UK», The Civil Service, London, HMSO, Vol. III, Appendices, 1977.
- Hartley, K. and Mclean, P., «Military Expenditure and Capitalism : A Comment», Cambridge Journal of Economics, Vol.2, 1978.
- Hartley, K. and Mclean, P., «U.K. Defense Expenditure», Public Finance/Finances Publiques, Vol. XXXVI, No 2, 1981.
- Hartley, K. and Peacock, A., «Combined Defence and International Economics Co-operation», World Economy, Vol. 1, 1978.
- Hartley, K., «The Economics of Bureaucracy and Local Government», Town Hall Power or Whitehall Pawn?, IEA Readings 25, London, 1980.

- Hartley, K., Dosser, D., Gowland, D., «The Collaboration of Nations», Oxford : Martin Robertson, 1982.
- Hartley, K., «Estimating military aircraft production outlays : the British experience», *Economic Journal*, Vol. LXXIX, December 1969.
- Hartley, K., «A Market for Aircraft», *Hobart Paper 57*, London : Institute of Economic Affairs, 1974.
- Hartley, K. and Tisdell, C., «Micro-economic Policy», Chichester : John Wiley, 1981.
- Hartley, K., «NATO Arms Co- operation : A Study in Economics and Politics», London, Allen and Unwin, 1983.
- Heath, B.O., «MRCA Tornado : achievement by International collaboration», *The Aeronautica Journal*, September 1979.
- Kennedy, G., «Burden- sharing in NATO», London, Duckworth, 1979.
- Knutton, H., «The management of army R & D projects», *Research & Management*, Vol. 2, no. 3 1972.
- Marshall, A.W., «NATO defense planning : the political and bureaucratic constraints», *Defense Management*, S. Enke (eds.), Englewood Cliffs, N.J. : Prentice Hall, 1967.
- Olson, M., «The Logic of Collective Action», Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1965.
- Olson, M. and Zeckhauser, R., «An economic theory of alliances», *Review of Economics and Statistics*, Vol. 48, August 1966.
- Peacock, A.T. and Wiseman, J., «The Growth of Public Expenditure in the U.K.», London, Allen and Unwin, 1967.
- Peck, M. and Scherer, F., «The Weapons Acquisition Process», Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1962.
- Pryor, F., «Public Expenditure in Communist and Capitalist Nations», London, Allen and Unwin, 1968.
- Sandler, T., «Impurity of defence : an application to the economics of alliances», *Kyklos*, Vol. 30, 1977.
- Smith, A., «Methodology to quantify the potential net economic consequences of increased NATO commonality, standardisation and specialisation», *Department of Defence Study Contract MDA-903-78-C 0166*, Vol. III, Department of Defence, Washington, D.C., 1979.
- Smith, D., «Defence of the Realm in the 1980s», London : Croom Helm, 1980.
- Smith, R., «Military Expenditure and Capitalism», *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 1, 1977.
- Smith, R., «The Demand for Military Expenditure», *Economic Journal*, Vol. 90, 1980.
- Stockfisch, J.A., «The Political Economy of Bureaucracy», New Jersey, General Learning Press 1972.

- Tucker, G., «Towards Rationalising Allied Weapons Production», Paris : Atlantic Institute, 1976.
- Vanderanter, E., «Co-ordinated weapons production in NATO: A study of alliance processes». Rand Corporation RM-4.169-PR, Rand Corporation, Santa Monica, California, 1964.
- Wolf, C, «Trade liberalisation as a path to weapons standardisation in NATO», International Security, Vol. 2, 1978.